

Alexander  
Norman

# Dalajlama

Neobyčejný  
život

PRVNÍ  
AUTORIZOVANÁ  
BIOGRAFIE

VYŠEHRAĐ

# Dalajlama

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na  
**[www.ivysehrad.cz](http://www.ivysehrad.cz)**  
**[www.albatrosmedia.cz](http://www.albatrosmedia.cz)**



**Alexander Norman**

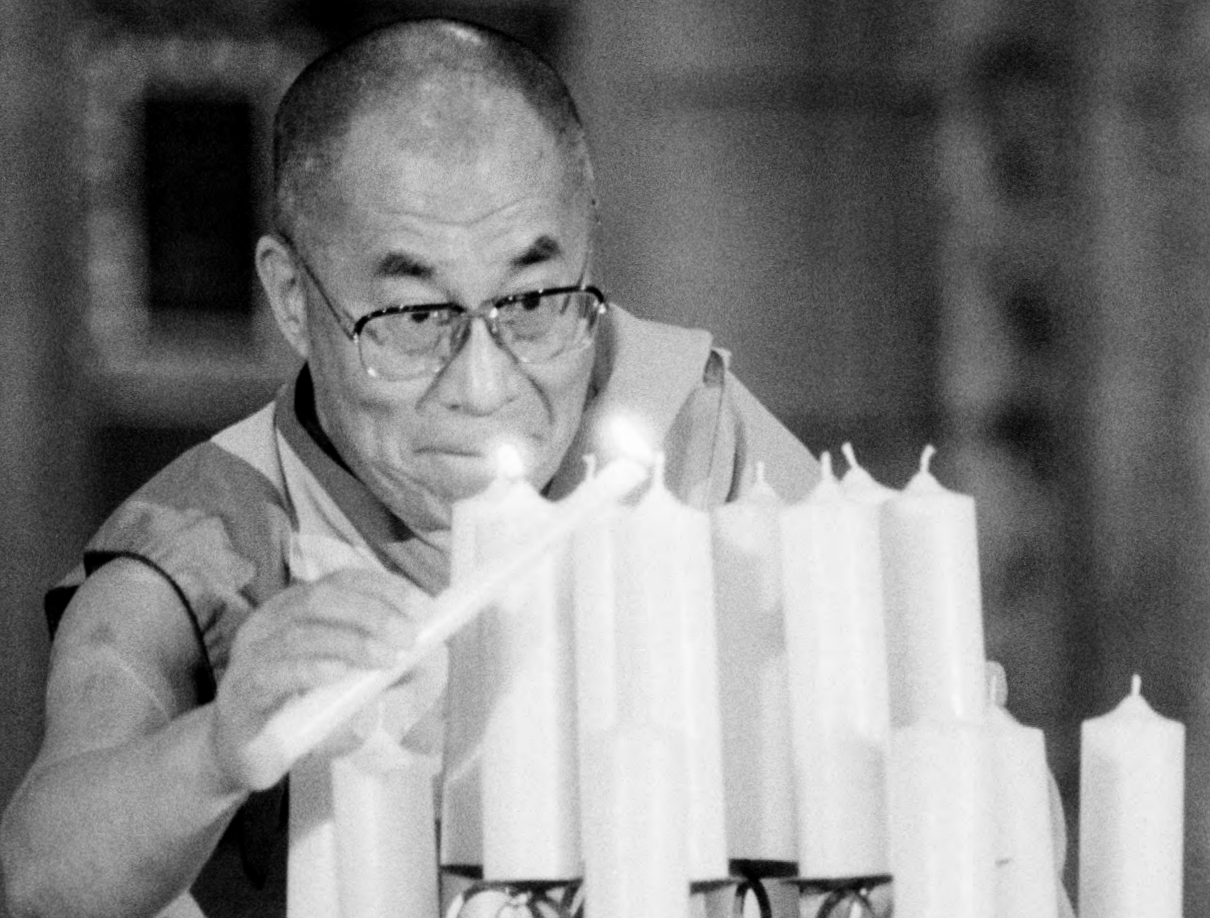
**Dalajlama. Neobyčejný život – e-kniha**

Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.  
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována  
bez písemného souhlasu majitelů práv.

**ALBATROS**  **MEDIA**

Dalajlama



Alexander  
Norman

# Dalajlama

Neobyčejný  
život

První  
autorizovaná  
biografie

VYŠEHRA D

© Alexander Norman, 2020  
Translation © Aleš Valenta, 2022

ISBN tištěné verze 978-80-7601-683-5  
ISBN e-knihy 978-80-7601-689-7 (1. zveřejnění, 2022)  
ISBN e-knihy 978-80-7601-690-3 (1. zveřejnění, 2022)  
ISBN e-knihy 978-80-7601-688-0 (1. zveřejnění, 2022)

*Mým dětem*

*M. R. N.*

*E. A. N.*

*T. F. H. N.*





# OBSAH

Úvod: <i>Hotel Waldorf Astoria, New York, srpen 1989</i> . . . . .	11
--	----

## **Část I: Naplněné proroctví**

1. Cesty Velkého třináctého . . . . .	21
2. Mystik a prorok: regentství ustaveno . . . . .	31
3. Dítě se narodilo . . . . .	42
4. Pohled z Paláce Řvoucího tygra: bezejmenné tibetské náboženství . . . . .	49
5. „Osamělý a poněkud nešťastný“: rukojmí ve všem kromě jména . . . . .	56

## **Část II: Lví trůn**

6. Domů: Lhasa, 1940 . . . . .	67
7. Dětství: dva koňské biče jako rákosky . . . . .	80
8. Trampoty v Šangri-la: zlo a intriky na střeše světa . . . . .	91
9. Dokonalá moudrost: vyšší vzdělání tibetského buddhistického mnicha . . . . .	100
10. „K čertu s jejich piknikem!“: čínský vpád, 1949–1950 . . . . .	111
11. Do dračího doupěte: dalajlama v Číně, červenec 1954 – červenec 1955 . . . . .	125
12. Země bohů: Indie, listopad 1956–březen 1957 . . . . .	138
13. „Neprodávejte dalajlamu za čínské stříbrné!“: Lhasa, 1957–1959 . . . . .	152

## **Část III: Svoboda v exilu**

14. Na zádech <i>dzo</i> : útěk za svobodou . . . . .	169
15. Otevřít prostor nového vědomí: Allen Ginsberg a beatnici . . . . .	176
16. „Nemůžeme vás nutit“: kulturní revoluce v Tibetu, tvrdá realita v Indii . . . . .	191
17. „Cosi nepochopitelného pro tibetský lid“: <i>Žlutá kniha a Vznešená bohyně</i> . . . . .	205
18. Od nezávislosti ke „střední cestě“: rangcän a umälam . . . . .	216

#### **Část IV: Bódhisattva soucitu**

19. Utnout hadovi hlavu: reakce a represe v Tibetu. ....	229
20. „Duch porušené přísahy se zrodil ze zvrácené modlitby“: vražda Lozang Gjamccha. ....	243
21. Tibet v plamenech: olympijské hry v Pekingu a co bylo poté . . . . .	257
22. Magická hra iluze. ....	267
Doslov a poděkování . . . . .	281
Čtrnáct dalajlamů. . . . .	285
Glosář jmen a nejdůležitějších pojmů . . . . .	287
Ediční poznámka . . . . .	296
Poznámky . . . . .	297
Bibliografie . . . . .	322
Rejstřík . . . . .	327

## ÚVOD

*Hotel Waldorf Astoria, New York, srpen 1989*

Přistoupil jsem k recepci a pravil: „Hledám pana Tändzin Tāthonga, osobního sekretáře Jeho Svatosti dalajlamy.“

V ruce držím rukopis dalajlamovy autobiografie *Svoboda v exilu*, na níž jsem pracoval v posledních měsících.

Recepční na mě nepřítomně zírá. Snad je to způsobeno mým silným anglickým přízvukem.

„Pan de kdo??“, opakuje pomalu.

O třicet let později je taková odpověď nepředstavitelná. Dalajlama je dnes jedním z nejuznávanějších lidí na celém světě, vyprodává sportovní stadiony od Sydney po São Paulo, od Osla po Johannesburg. Na twitteru ho sleduje více než 20 milionů lidí, tedy více než papeže, a jeho popularita na sociálních sítích stále roste. Obdržel Nobelovu cenu míru, zlatou medaili amerického Kongresu a nejcennější ocenění ze všech – Templetonovu cenu za duchovní pokrok. Je držitelem čestného občanství mnoha měst a tolika čestných doktorátů, že je nemožné je vypočítat. Jeho tvář zdobí náramkové hodinky a spoříče obrazovek, zatímco jeho stránka na Amazonu uvádí podrobnosti o více než dvou stech knihách, jejichž je autorem. Prodeje několika jednotlivých titulů jdou do milionů. Není pochyb o tom, že dalajlama je z jedním z nejznámějších a nejmilovanějších lidí dnešní doby.

Ale navzdory jeho pozdní slávě je jen málo těch, kteří vědí více o něm a kultuře, kterou ztělesňuje. A navíc mnozí špatně chápou to, co vědí. Mnozí se například domnívají, že dalajlama je náboženský vůdce – něco jako buddhistický papež. Ale na rozdíl od papeže, který si nárokuje pravomoci nad všemi kněžími a preláty křesťanstva, nedisponuje dalajlama jurisdikcí nad žádným lamou či mnichem. Není hlavou své vlastní duchovní tradice, ani vůdcem nějaké podskupiny v jejím rámci. Ve skutečnosti není dokonce ani opatem kláštera, jehož je členem. Proto když říká, což se děje často, že je „jen prostým buddhistickým mnichem“, není to jen jeho příslovečná skromnost. Je to výrok v plném smyslu slova pravdivý. Dalajlamové, z nichž on je tím čtrnáctým, byli vždy jen prostými buddhistickými mnichy, třebaže Velký pátý

patřil k nejmocnějším mužům v Asii, a i když dalajlamové byli vždy uctíváni lidmi daleko za hranicemi Země sněhu (jak Tibeťané svou zemi nazývají).

Z pohledu politického však byli dalajlamové vždy čímkoli, jen ne obyčejnými lidmi. Počínaje Velkým pátým reprezentovali přinejmenším v teorii světskou vládu národa, jehož země se rozlohou rovná západní Evropě a táhne se více než 2400 km od hranice s Pákistánem na západě až po Čínu na východě, a skoro 1600 km od Mongolska na severu po Nepál a Barmu na jihu. Málo se však ví, že nynější dalajlama se vzdal funkce hlavy státu ve prospěch demokraticky voleného laika. To znamená, že úřad dalajlamy je nyní úřadem toliko učitelským. Je to naprosto logické, protože slovo *lama* je tibetským překladem sanskrtského slova *guru* – duchovní vůdce.

To však není jediné nedorozumění. Dalajlamův obraz jakožto usměvavého světce pro každou příležitost je nespravedlivý jak vůči jemu samotnému, tak i vůči tradici, již reprezentuje. Opomíjí jeho mimořádný výkon při organizaci tibetské diaspory, která nyní čítá asi čtvrt milionu lidí. Pomíjí skutečnost, že sjednotil národ, do té doby ostře rozdělený na různé zeměpisné oblasti, kmeny i náboženské sekty. Opomíjí, jak při tom všem do té doby nevídaným způsobem zpřístupnil instituci dalajlamy všem Tibeťanům. Pomíjí jeho politické reformy i mimořádnou přitažlivost, jíž se těší jako praktický učenec. Dalajlama je nepochybně jedním z nejznamenitějších a nejpoučenějších mistrů vadžrajánového buddhismu v posledním století. Povrchní přístup ale nechápe ani úžasný vliv, jež má na podobu moderního světa. Ale především pomíjí jednu z nejpozoruhodnějších kultur, jaká se kdy objevila na této zemi a složitou, často bouřlivou historii, z níž se zrodila.

Při psaní této knihy jsem se proto především snažil zasadit dalajlamovy skutky do historických souvislostí a kultury Tibetu. Z toho důvodu jsem doložil dosti podrobně okolnosti, jak započalo a skončilo regentství, které vládlo Tibetu, než dalajlama dospěl. Musíme alespoň částečně porozumět poměrům, z nichž dalajlama pochází, abychom se vyvarovali nedorozumění, jak pokud jde o rozsah jeho díla, tak o velikost výzev, kterým čelil.

Zvláště chci ukázat, jaké motivy přivedly dalajlamu k tomu, aby si počínal tak, jak si počínal, a jak byly tyto motivy podmíněny způsobem, jímž chápal tibetskou tradici. Za výchozí bod považuji jeho hlavní inspiraci, jíž se pro něj stal slib bódhisattvy, který složil v patnácti letech. Ze soucitu se zavázal řídit každou svou myšlenku, skutek a čin prospěchem všech cítících bytostí v jejich zápase za překonání utrpení. Dalajlamův životní příběh lze proto chápat jako učení ukazující z perspektivy tradice, co skutečně znamená soucit a jakou roli hraje tato podoba soucitu v každodenním životě.

Zde bych měl říci něco o pojmu „tradice“ a zvláště „tibetské tradice“, jak s nimi pracuji v této knize. Když tvrdím, že dalajlama vysvětluje tibetskou tradici, myslím tím to, co je odevzdáváno či předáváno z generace na generaci, a to nejen obvyklé praktiky mnoha Tibeťanů, ale i souhrn idejí a věr, které se na tyto praktiky vážou. Jestliže kupříkladu řeknu, že podle tibetské tradice existuje mnoho typů pekel, horkých i studených, konstatuji, že tomu tak je podle interpretace nejortodoxnějších věřících. Nechci ale vytvářet dojem, že všichni Tibeťané kdykoli a všude tomu věřili; je tím pouze řečeno, že tomu věřila a věří většina.

Současně s tímto vysvětlením tradice bych chtěl také zdůraznit, že pokud jde o tibetskou *náboženskou* tradici, jedná se o buddhismus s tak říkajíc místními akcenty; neexistuje však nic takového jako specifický tibetský buddhismus. Z tibetského hlediska je nejvyšší a nejúplnější formou buddhismu buddhismus uchovávaný tibetskou tradicí, a to dokonce i přesto, že některé součásti jeho učení a praktik jsou jinými považovány za heterodoxní.

Jak jsem uvedl, snažím se zasadit dalajlamu do kontextu tibetské kultury a historie a předložit jeho biografii jako živoucí lekci toho, co z pohledu tradice znamená být skutečně soucitný. Méně jsem se soustředil na to, co dalajlama říká. Jeho spirituální učení i politické názory jsou obsaženy ve stovkách knih a mnoha tisících hodin video- i audiozáznamů, pořizovaných během více než šedesáti let jeho exilu. Na tyto zdroje se mohou obrátit zájemci o dalajlamovu spirituální a politickou filosofii.

Za druhořadou považuji otázku, jaký dalajlama ve skutečnosti *je*, protože podstatné je, co dalajlama znamená – nejen tím, co říká, ale také tím, co dělá. V textu se objeví jisté osobní podrobnosti, ale podle mého přesvědčení to o něm prozrazuje mnohem méně než třeba to, že mezi jeho náboženskými názory se vyskytují i takové, které jsou některými učenci, a to dokonce i v rámci jeho vlastní školy Gelug, považovány za nebezpečně pomýlené. Podle mého mínění je mnohem výmluvnější a z historického hlediska závažnější, jak dalajlama interpretuje a vykládá tibetskou tradici (a zejména kde se od ní odchyluje), než to, jaký je jeho oblíbený televizní program či jaké jsou jeho koníčky. Ale když už jsme se toho dotkli – v televizi se nejraději dívá na pořady o přírodě, je fanouškem Davida Attenborougha, a pokud jde o záliby, není již tak aktivní jako dříve. Býval však vášnivým amatérským hodinářem a nadále intenzivně pečuje o zahradu v okolí své rezidence.

Přes všechno, co bylo právě řečeno – a s ohledem na to, že jsem měl to mimořádné privilegium spolupracovat s dalajlamou na třech z jeho nejdůležitějších knih (včetně jeho druhé autobiografie) –, bych se měl přinejmenším pokusit odpovědět na otázku, jaký je dalajlama člověk.\* Myslím, že nejlépe bude převyprávět začátek rozhovoru, který jsem s ním vedl před několika lety. Řekl jsem mu, že mě manželka vyplísnila, jaká je to hanba, že i když znám Jeho Svatost více než čtvrt století, stále nejsem schopen s ním náležitě konverzovat v jeho mateřštině. Přiznal jsem, že má pravdu a řekl jsem, že bych se mu za to měl omluvit.

„Tedy pokud jde o tohle“, odpověděl anglicky se svým známým silným přízvukem, „pak je na mě, abych se omluvil. Já se učím váš jazyk od roku 1947!“

V těchto několika slovech je obsažena zdvořilost, pokora a laskavost tohoto člověka.

Poprvé jsem se setkal s dalajlamou v jeho indickém exilovém domově v Dharamsale v březnu 1988, kam jsem přijel pořádit s ním rozhovor pro londýnský *Spectator*. Při tomto setkání mě poněkud překvapila jedna věc, která se poté projevila jako prorocká. Když jsem byl uveden do jeho přijímací místnosti, měl jsem právě tak čas si všimnout, že je prázdná. Vzápětí jsem si však uvědomil, že dalajlama stojí přímo přede mnou. Ne že by tam stál po celou tu dobu a já si ho náhle všiml; měl jsem spíše dojem, že se doslova vynořil odkud.

Něco podobného se stalo asi o rok později – ale toto má být biografie, nikoli autobiografie. Stačí říci, že mnoho naší společné práce v následujících letech bylo vykonáno v době, kdy se dalajlama nacházel mimo svůj exilový domov – na cestách ve Spojených státech, Dánsku, Itálii, Německu, Francii, Spojeném království a na různých místech v Indii. To mně umožnilo pozorovat jej v různých prostředích, z čehož jsem odvodil jisté postřehy, které snad stojí za zmínku.

Vím například, že je akurátní – nehty má vždy pečlivě upravené, ačkoliv nehodluje žádné okázalosti v oblékání. Nosí kvalitní oblečení, ale nikoliv to nejjemnější. Nové pevné a dobře vyleštěné boty, od solidního, ale nikoliv prvotřídního výrobce. Rupert Murdoch, mediální velkopodnikatel, nikoli moralista, nazval jednou dalajlamu „chytrým starým mnichem v mokasínech od Guccioho“. Mýlil se. Dalajlama nosí zpravidla značku Hush Puppies, nikdy Gucci. A doma chodí v pantoflích.

Je pravda, že dalajlama má zálibu v kvalitních hodinkách, ale nemá jich sbírku. Nosí zlaté rolexky bez zvláštních ozdob. Pravidelně se zbavuje těch,

---

\* Kdysi jsem spočítal, že jen při práci na těchto knihách jsem strávil až 250 hodin o samotě s dalajlamou, nebo v úzké společnosti za jeho přítomnosti.

které už nepoužívá. Ve skutečnosti mám i já jedny takové (nejprve je ale daroval někomu jinému). Jsou to obyčejné nerezové Jaeger-LeCoultre Memovox s mechanickým budíkem (což na něj nepochybně zapůsobilo), které nosil po nějaký čas v šedesátých letech.

I když je skutečně pravým opakem extravagantního majetníka, dalajlama přiznal, že má poněkud „utrácivou“ povahu. Když byl malý hoch, kupoval tolik zvířat, co mohl, aby je zachránil před porážkou, takže jeho úředníci museli vybíhat z kanceláří a chytat je. Jako dospělý navštívil více než jednou při své první cestě do Spojených států v roce 1979 nákupní centra. Jeho vychovatel Ling Rinpoche ho varoval před zbytečným utrácením, ale pokud vím, od té doby ho málokdo viděl v jakémkoli obchodě. Nepoužívá počítač, takže nenakupuje online. Jeho extravagance, pokud se o ní v této souvislosti dá mluvit, se dnes omezuje na to, že peníze dává jiným – hlavně na humanitární účely. Když získal v roce 2012 Templetonovu cenu, okamžitě věnoval větší část odměny ve výši téměř dvou milionů dolarů dětskému fondu Save the Children Fund.\* Ocenil tak humanitární velkorysost ve prospěch tibetských uprchlíků v prvních letech exilu.

V soukromí je dalajlama pozorný k potřebám a tužbám druhých. Ptá se kupříkladu, přejete-li se kávu, pokud se servíruje jen čaj. Postará se, aby byly kromě jeho oblíbeného *čhura* (sušeného tibetského sýra, při jehož chroustání praskají zubní stoličky) k dispozici také oříšky a sladkosti. Zatáhne žaluzie, aby vám nesvítilo slunce do očí. Třeba se zeptá, není-li vám horko či zima a podle toho seřídí radiátor či klimatizaci. Pokud se mu zdá, že rozmístění nábytku v místnosti by mohlo být lepší, jeho štáb s ním šibuje tak dlouho, dokud není spokojen. Vzpomínám si, že jednou v počátcích naší známosti jsem ho zastihl, jak při přípravě tiskové konference přesouvá křesla v hotelovém pokoji.

Dalajlama je velký jedlík, což je ale částečně způsobeno tím, že jako mnich smí jíst jen dvakrát denně a nikdy po poledni. Ovšem může tak učinit, je-li hostem u tabule v cizině a smí si také vzít odpoledne jednu či dvě sušenky, pokud má za sebou mimořádně perný den. Pokud jde o jídelníček, není nijak úzkostlivý. V zásadě se kloní k vegetariánství, ale s ohledem na nemoc a rady lékařů jí bez okolků maso; je ovšem samozřejmostí, že se pomodlí za posmrtné blaho všech živých tvorů, které zkonsumuje.

Občas žertuje, že by nevěděl, jak uvařit šálek čaje. Ani nevaří a kromě toho, že v mládí pomáhal v paláci Potála připravovat *khabzä* (novoroční sladkosti), zřídka viděl kuchyni zevnitř. Ale přinejmenším jako mladík rád zatápěl. Ale

---

\* Dalšíh 200 000 dolarů věnoval pro účely Mind and Life Institute a zbytek, asi 75 000 dolarů, na vědecké vzdělání v tibetských exilových kláštřech.

nikdy toho nemohl mnoho dělat sám, protože jej od raného dětství obklopoval personál a sloužící. Menší osazenstvo si udržuje dosud. Jeho domácnost tvoří asi deset osob včetně kuchařů a sloužících. Má čtyři nebo pět asistentů, všichni jsou to mniši, jakož i jistý počet „dvořanů“, kteří s ohledem na věk dostávají jen drobné úkoly a které si u sebe ponechává jednoduše z přátelství. S touto malou společností vede rozhovory a s ní na konci dne odpočívá. Jeho štáb je rozdělen na tibetskou a anglickou sekci, přičemž většinou se jedná o laiky. Zaměstnává čtyři hlavní osobní tajemníky (relativně nedávno byli pouze dva), kteří mají menší množství vlastních podřízených. Ačkoli je dalajlama jmenuje sám (s ohledem na jeho mnišský stav jsou to výlučně muži), jejich jména navrhuje Ústřední tibetská správa. Dohromady tvoří jeho oči a uši za hranicemi Gandän phodangu, jak se nazývá jeho ústředí (podobně jako washingtonská vláda je známa jako „Bílý dům“). Je zřejmé, že kromě toho také pozorně naslouchá, co mu sdělují návštěvníci, a má rodinu a přátele, kteří mu dodávají zpravodajství.

Pokud je o určitém tématu informován méně, než by měl být, je to proto, že selhalo jeho okolí a z jakýchkoli důvodů mu nezajistilo informace v dostatečné míře. S ohledem na malé množství lidí, na něž se musí spoléhat, se tomu patrně občas nelze vyhnout.

Kromě stálých spolupracovníků má větší množství tělesných strážců. Doma se o jeho bezpečnost stará oddíl indické armády společně s jeho tibetskou stráží. Ve vztahu k nim zachovává jistou formálnost s výjimkou velitelů, ale zajímá se i o jejich potřeby. Vždy najde přátelské slovo pro ty, kteří drží noční stráž, zatímco on vychází na svou ranní procházku. (Má ve zvyku, jakmile dokončí ranní modlitby, projít se venku nebo po hotelových chodbách.) Na těchto vycházkách si vždycky najde čas promluvit se sloužícími.

Mnoho se namluvilo o dalajlamově smyslu pro humor. Zdá se mi, že tibetský humor je povšechně podobný anglickému: pohotový, často zemitý, se smyslem pro ironii a absurditu.<sup>1</sup> Nejvíce jsem u něj uspěl s velmi nevinným vtípkem o myši. Vulgární vtíp bych mu asi neřekl. Patrně by považoval za podivné, že někdo mimo nejbližší rodinu a kolegy by si dovolil takovou věc. Ale není žádný nudný patron. Jednou se mě zeptal, zda se někdo opil na svatbě mladého tibetského úředníka, jíž jsem se zúčastnil. Když jsem přisvědčil, vůbec se ho to nedotklo. Jednou jsem se dozvěděl, že kromě přírodních programů se někdy dívá na nekonečný anglický komediální seriál *Dad's Army*, a tak jsem mu poslal soubor televizních pořadů, ale nevím, zdali se na něj díval. Byl mezi nimi také film s Mr. Beanem, který by se mu podle mého úsudku mohl líbit.

Třebaže si nepotrpí na ceremoniál – výslovně nesnáší formalitu a jakékoli předstírání –, je si dalajlama vědom důstojnosti svého úřadu. Když jsem při



jedné příležitosti opomněl přinést khatag, obřadní hedvábnou stuhu, neváhal mě pokárat. Jindy jsem se dopustil jednoho z oněch faux pas, které se mně jako cizinci zdají být nevinné, ale pro něj musejí být zraňující. Opět mě na tento poklesek – vlídně – upozornil. Nemyslím ale, že by to udělal, kdyby mě tak dobře neznal. Šetří city druhých lidí, což ale neznamená, že se někdy nedopustí hrubší poznámky, která uvede člověka do rozpaků. Slyšel jsem, že se smíchem vypeskoval mého kolegu spisovatele, že má nehty, které „vypadají jako drápy“.

Dalajlama má od přírody srdečnou povahu a rád se lidí dotýká. Troufne si přítel hravě poplácat zezadu po hlavě. Popadne člověku ruku a drží ji, anebo přitiskne svou tvář na vaši. Také se stává, že někomu pohladí vousy. Tento sklon k dotýkání se druhých sdílí se svým předchůdcem, Velkým třináctým dalajlamou, který uprchl před čínskou armádou do sousedního indického Sikkimu. Po cestě ho lidé bouřlivě vítali, každý podle svého zvyku. Někteří se klaněli, jiní zdravili orientálním způsobem, další před ním padli na zem. Tři skotská děvčátka na ponících, dcerky místního misionáře, se vmísila do průvodu těsně za něj. Když zpomalil, aby pozdravil davy, dívky seskočily a utíkaly, aby na něj počkaly u vládního domu pro hosty, kde měl bydlet. Když tam přišel, zastavil se a mlčky sáhl Ise Grahamové do vlasů barvy lnu, „promnuv je mezi palcem a ukazováčkem podobně, jako se zkouší kvalita a struktura látky“.<sup>2</sup> Zmizel v budově, ale za okamžik se znovu objevil, aby se před zírajícím davem ještě jednou dotkl jejích vlasů.

Uvažujeme-li o těchto osobních zvláštностech, nesmíme ztratit ze zřetele skutečnost, že dalajlama je především mnichem, jenž musí dostát v mimořádné míře svým náboženským povinnostem. Slabost biografie jako je tato spočívá v tom, že nutně vytváří dojem, že život člověka, jímž se zabývá, sestává výlučně z jeho veřejné činnosti. Ale v případě dalajlamy je ve skutečnosti důležitější jeho vnitřní život. Je proto podstatné, aby měl čtenář na mysli naprostou oddanost dalajlamy jeho mnišským povinnostem. Každý den bez výjimky začíná nejméně třemi hodinami modliteb a meditací a končí alespoň jednou hodinou, věnovanou téže činnosti. Přes den se modlí a studuje, jak mu to umožňuje jeho denní program, často i při jídle. Přinejmenším jednou do roka se až tři týdny (ale navíc po kratší dobu vícekrát za rok) věnuje duchovním cvičením. Přitom na sebe klade vyšší nároky (vstává ve tři hodiny ráno místo o půl páté) a omezuje čas, věnovaný světským záležitostem, na jednu či maximálně dvě hodiny.

Už jsem se zmínil, že se nejsem schopen dorozumět v tibetštině. Dokáži v tomto jazyce číst, ačkoli kromě kratinkých a velmi jednoduchých textů si musím brát na pomoc slovník nebo některého laskavého pomocníka. V jistém ohledu je to ku prospěchu věci. Sblížil jsem se tímto způsobem s větším

množstvím tibetských přátel, než kdybych znal tibetštinu lépe. Rovněž si takto neustále uvědomuji, že se zabývám tibetskými záležitostmi jako cizinec a pozorovatel zvenčí.

Patrně menší nevýhodou je, že nejsem buddhista. Mohu tak klást otázky a přemýšlet způsobem, který by byl jinak obtížnější, ne-li nemožný. Nepochybují o tom, že něco z toho, co zde zazní, se možná bude někomu zdát opovážlivé nebo neuctivé. Je také možné, že části textu se mohou některých mých čtenářů bolestivě dotknout. Jakkoli jsem si toho vědom, čerpám posilu ze slov samotného dalajlamy, jenž opakovaně mluvil o nutnosti spravedlivého a vyváženého posuzování faktů. Věřím, že se mně to podařilo; rozhodně to bylo vždy mým cílem.



ČÁST I

# Naplněné proroctví



## *Cesty Velkého třináctého*



Autor je v pokušení začít náš příběh onou první červencovou nedělí roku 1935, kdy se podle gregoriánského kalendáře nynější dalajlama narodil. Ale to by znamenalo opomenout okolnosti jeho narození. V jistém smyslu by bylo přesnější začít tím, co se dělo večer 17. prosince 1933, kdy duch Velkého třináctého dalajlamy „odešel do nebe Tušita“, kde dlí všichni, kteří dosáhli stavu probuzení, jak to vyjadřuje zbožná tradice. Smrt bývalého dalajlamy urychluje narození jeho nástupce, a to dokonce i tehdy (jako v tomto případě), když mezi událostmi uplyne více než devět měsíců.

Ale mohlo by se také začít narozením prvního dalajlamy, protože se přece tvrdí, že každý znovuzrozenec pokračuje v téže mentálním kontinuu. To by však bylo značně problematické, a nejen kvůli nutnému ponoru hluboko do dějin. Ukazuje se totiž, že první dalajlama byl ve skutečnosti třetí. Stalo se, že lama jménem Sönam Gjamccho byl pozván roku 1578 do Mongolska Altanchanem (potomkem Džingischánovým). Nový mocný muž Střední Asie Altanchan hledal způsob legitimizace své vlády a Sönam Gjamccho, jeden z nejuznávanějších lamů té doby, se jevil jako osoba, jež mu dodá respekt. Podle tehdejšího zvyku Altanchan udělil Tibeťanovi mnoho vznešených titulů, z nichž jeden zněl „dalajlama“. Slovo „dalaj“ je potibetštěním mongolského slova „oceán“, což je ostatně překlad druhé části Sönam Gjamcchova jména. Ale protože Sönam Gjamccho byl ve skutečnosti třetím zrozením linie spojené s největším tibetským klášteřem Däpung, znamená to, že musí být nutně třetím dalajlamou.

Je tu ale i jiná komplikace. Kromě toho, že je třetím pokračovatelem linie Däpungu, je Sönam Gjamccho považován také za dvačtyřicátý článek nepřerušené tradice sahající do časů historického Buddha, který žil v 5. století př. n. l. Tato linie spojuje dalajlamy s Čänräzigem, bódhisattvou soucitu, kterého – jak se předpokládá – mají na Zemi zastupovat. Ale i této linii předchází ještě další, spojující Čänräziga s mladým knížetem, který žil před 990 eony. Jak dlouho trvá eon? Jistý žák se na to prý kdysi zeptal Buddha, jenž odpověděl pomocí analogie: Předpokládejme, že existuje velká skalnatá hora, jedenáct kilometrů široká a jedenáct kilometrů vysoká, celistvá, bez prasklin. Vždy na konci každého století ji jistý muž leští jemnou látkou z Váránasí. Velká hora se tak zmenšuje a zmizí dříve, než uplyne eon. Je zřejmé, že jakmile se začneme prodírat historií dalajlamy, narážíme na ty nejsložitější otázky. Ve skutečnosti se ukazuje, že pokud jde o současného dalajlamu, nemáme před sebou pouze životopis jednoho muže, ale historii bytosti, již z hlediska tradice zdokonalily a očistily ode všech znesvěcení nesčetné dobré skutky, které se odehrály za bezpočtu lidských životů. Bytosti, která se zde na Zemi neprojevuje jen pro své vlastní dobro, ale pro dobro všech ostatních. Mimoto se jedná o historii, v níž vzdálená minulost je toliko včerejším dnem a nadpřirozené události jsou tak reálné a blízké, jako kdyby k nim došlo v sousedství.

Chceme-li porozumět dalajlamovi, musíme se pokusit pohlédnout na svět očima tibetské tradice. Nikoli jako na svět, který povstal v momentu Stvoření, ani na svět, kde lze nakonec vše vysvětlit soustavou matematických vět – svět atomů a elektronů, protonů a neutronů. Neměli bychom o něm přemýšlet ani jako o světě vysvětlitelném v pojmech množství a pravděpodobnosti. Svět podle tibetské tradice nezačal velkým třeskem, jenž vyslal otáčející se Zemi mezi galaxie a solární systémy a do neustále se rozpínajícího prostoru. Svět tibetské tradice nemá vůbec žádný počátek. Svět, jež kolem sebe vidíme, neexistuje kvůli atomovým či ještě menším částicím, ale kvůli nahromaděné karmě nesčetných cítících bytostí po eony času.

Nezačneme proto náš příběh ani narozením nynějšího dalajlamy či Lhamo Dönduba, jak se malý čtrnáctý původně jmenoval, ani smrtí jeho předchůdce. Opusťme konvence a začněme raději prostým vyličením návštěvy Velkého třináctého dalajlamy ve vesnici daleko na východě Tibetu, k níž došlo jednoho krásného jarního dne roku 1907.

Po návratu z malého kláštera Šardzong se Vzácný ochránce, což je jedno z přízvisek, pod nímž jsou dalajlamové známi všem Tibeťanům, odebral spolu se svým tehdejším průvodcem Tagccher Rinpočem na nedaleký travnatý vrcholek. (Tagccher doslovně znamená místo, kde řval tygr. Rinpoče, což

znamená Velezácny, je titul nejvyšší mnišské třídy. Vztahuje se ale také k určitým místům a objektům.) Rinpoče, jenž odvozoval své jméno od vesnice, která se rozkládala za nimi, byl nejvýznamnějším lamou oblasti ležící na okraji severovýchodní provincie země, známé Tibeťanům jako Amdo.

V západní kultuře je běžná představa národních států s jasně definovanými hranicemi, ale v historii většinou národy, byť se etnicky lišily, od sebe zřetelné hranice neoddělovaly. Z čínské perspektivy patřil tehdy Tagccher a jeho okolí jednoznačně do provincie Čching-chaj. Pro Tibeťany však patřila vesnice po většinu tisíciletí (zhruba od 7. do 17. století) zcela nesporně k Tibetu. A třebaže v době návštěvy Velkého třináctého Číňané opět tvrdili, že území je pod jejich kontrolou, většina místního obyvatelstva byli Tibeťané.

Poté, co se pochvalně vyslovil o kráse krajiny, vyjádřil dalajlama přání navštívit vesnici. A tak po svačině Velký třináctý osobně zavítal do každého příbytku. Zde, jak se můžeme dočíst, uvedl obyvatele v nadšení tím, že s nimi rozmlouval a kladl jim bezpočet otázek o jejich životě. Dojetí jedné vesničanky bylo tak velké, že následně sebrala lžíci popela z ohně, kde se vařil dalajlamův oběd, a zakopala ji na dvoře před svým domem.

Závěrem návštěvy Vzácny ochránce prohlásil, že si zamiloval toto malé krásné údolí, a slíbil, že se vrátí. Bohužel tak neučinil. Anebo tak přinejmenším neučinil v podobě třináctého dalajlamy. Ale byla to tato vesnice, kde se o dvacet osm let později narodil nynější dalajlama – v rodině, před jejímž domem leží zakopaný popel.

Okolnosti oné osudné návštěvy v roce 1907 však nebyly příznivé. Právě v této době se čínská říše dynastie Čching ocitla na pokraji zhroutilí, zatímco britské impérium, tehdy na vrcholu moci a prosperity, mělo záhy vyblednout pod náporům první světové války. Po roce 1918 se vytvořilo vakuum, které zaplnila teroristická dvojčata komunismu a fašistického nacionalismu. V roce 1907 se tibetský vůdce nacházel v exilu. O tři roky dříve si britské jednotky pod velením plukovníka Francise Younghusbanda prostřílely cestu do centrálního Tibetu, donutivše dalajlamu k útěku na sever do Mongolska. Tato invaze patří patrně k nejméně slavným ozbrojeným akcím britského impéria. Došlo k ní v důsledku odmítnutí dalajlamovy vlády uznat britský protektorát nad Sikkimem, malým buddhistickým královstvím vmáčknutým mezi Tibet a Indii. Ve skutečnosti šlo především o paranoidní strach Britů z rostoucí moci Ruska. Ale nejen Rusko, i jeden z nejbližších poradců Velkého třináctého snil o pan-buddhistické federaci Střední Asie, v níž by se pod vojenskou ochranou Ruska a duchovním vedením dalajlamy sjednotilo Mongolsko, Tibet a ostatní buddhistické země.

Tím poradcem byl Agvan Doržijev, jehož podivné jméno muselo v britských uších probouzet zvláště pochmurné pocity. Když kolem přelomu století došli ministři královny Viktorie k přesvědčení, že Doržijev udržuje osobní kontakt se samotným carem, bylo jasné, že se něco musí stát. Poslanci vznášeli dotazy v parlamentu.\* Lidé psali do novin žádající akci, zatímco indický místokrál lord Curzon začal kout pikle. Považoval přitom za podstatné, aby Tibet zůstal neutrálním územím mezi ruskou říší a severní hranicí britského impéria.

Vojenské tažení bylo stejně rychlé jako brutální. K prvnímu střetu došlo 31. března 1904. Britové při něm vypálili padesát šrapnelů, čtrnáct set salv z kulometů a 14 351 střel z pušek.<sup>3</sup> Pobili 628 Tibeťanů, zatímco sami neztratili jediného muže. Mezi mrtvými byli dva nejvyšší armádní velitelé a dva představení klášterů. I sám Younghusband uznal, že to byl masakr. Obdivoval nicméně klid Tibeťanů a jejich odolnost vůči palbě. Tibeťané žasli nejen nad palebnou silou *indži*, ale i nad jejich vedením války. Dosud nikdy nezažili, aby byli jejich ranění ošetřeni v polní nemocnici nepřítele a aby byli po odzbrojení propuštěni – obdarováni cigaretami a malou částkou peněz.<sup>4</sup>

O necelých čtrnáct dní později se Younghusband utábořil u velké pevnosti Gjance, ležící pouhých několik denních pochodů od Lhasy. Odtud odeslal dalajlamovi ultimátum s požadavkem, aby tibetský vůdce poslal do 12. června kompetentního vyjednavče, jinak že bude pokračovat v pochodu na Lhasu. Britové neměli dobovačné záměry. Kromě výhodné obchodní dohody chtěli donutit Tibeťany, aby akceptovali jejich přítomnost v Tibetu, a mohli tak kontrolovat a v případě nutnosti zarazit vývoj, jenž by mohl ohrozit Indii, perlu jejich impéria.

Dalajlama a jeho ministerská rada, *kašag*, byli rozhodnutí odmítnout jakékoli vyjednávání, dokud se útočící armáda nestáhne. Younghusbandův dopis, zapečetěný a opatřený mnoha stuhami v nejlepší imperiální tradici a dopravený do Lhasy propuštěným zajatcem, se vrátil o několik dní později neotevřený. Tibeťané se domnívali, že Britové při vší své síle nebudou nikdy schopni dobýt pevnost Gjance. Rozhňevaní obránci buddhistického učení či cesty jim v tom dozajista zabrání. Ale Gjance záhy padla a Younghusband pokračoval v tažení. Dalajlama urychleně jmenoval regentem vysokého představitele kláštera a uprchl na sever do Mongolska. Mohl si být alespoň jistý, že jeho tamější náboženský partner, džecündampa, mu nabídne útočiště a ochranu, dokud se Tibet nezobaví Britů.

\* Ať je to podivná shoda okolností či doklad zvláštní karmické vazby, první z těchto dotazů položil můj praděd sir Henry Norman, baron (tehdy obyčejný pan).



Nejvyšší náboženský představitel Mongolska však neuvítal dalajlamu příliš velkoryse. Oficiální životopis Velkého třináctého zmiňuje při jejich setkání spor o relativní velikost trůnu obou mužů. Zaznamenává také, že dalajlamu nemile překvapilo, když zjistil, že Mongol je v rozporu s mnišskou tradicí ženat, pije alkohol a je závislý na tabáku. Měl dokonce tu opovázlivost, že kouřil v dalajlamově přítomnosti.\* To byla velká urážka. Dalajlamovi však nezbývalo nic jiného, než aby prozatím zůstal v sídle mongolského hierarchu v Urze, což je dnešní Ulánbátar.

Když v září roku 1904 Britové z Lhasy odešli, úžas Tibeťanů se rovnal jejich úlevě. Zdá se, že byli naprosto přesvědčeni, že Britové provedou plnou okupaci země tak jako před nimi Mongolové či Mandžuoové.\*\* Ale úleva se rychle změnila v rozčarování, jakmile bylo jasné, že Britové neústupně trvají na tom, aby dalajlama zůstal ve vyhnanství.

Velký třináctý proto zůstal v Urze i v příštím roce. Jedním z mála Evropanů, kteří se s ním v této době setkali, byl jistý ruský cestovatel, od něhož pochází záznam dalajlamova chování během rozhovoru. Rus tvrdí, že dalajlama se vyznačoval „velkým klidem“.<sup>5</sup> Dalajlama „se mně často podíval přímo do očí a vždy, když se naše zraky střetly, se slabě a velmi důstojně usmál“. Když ale „přišla řeč na Angličany a jejich vojenskou výpravu, jeho výraz se změnil. Obličej se zachmuřil, úsměv zmizel a hlas se zadrhl pohnutím.“

Podobně zničující účinek měla britská okupace Lhasy na čínskou císařovnu vdovu Cch'-si. „Tibet“, napsala, „patřil naší dynastii po dvě stě let. Je to ohromná, na nerostné suroviny bohatá oblast, po níž cizinci vždy prahli. Nyní tam vstoupily britské jednotky a donutily Tibeťany k podpisu smlouvy. To je velmi zlý vývoj... Musíme zabránit dalším škodám a zachránit situaci.“<sup>6</sup> Když o rok později vypukla vzpoura proti čínské přítomnosti v Khamu, druhé z východních provincií Tibetu, vedená mnichy kláštera Bathang, pochopila to jako znamení a vyslala tam armádu pod velením generála Čao Er-fenga. Měl to být poslední velký vojenský podnik vyčerpané dynastie Čching, vládnoucí od poloviny 17. století.

Khamské povstání vypuklo v roce 1905, dva roky před návštěvou Vzácného ochránce v Šardzongu. V městečku Bathang, ležícím na úrodné planině zavlažované horním tokem řeky Jang-c'-ťiang, se tehdy nacházela menší čínská základna. Vznikla po invazi mongolských následovníků Čingischána

\* Z hlediska tradice je tabák jed, a je tudíž zakázán.

\*\* Podle Číňanů byli Mandžuoové tak jako Tibeťané „barbarskou“ rasou – v protikladu k „civilizovaným“ Chanům, jimž Mandžuoové vládli od roku 1644 do 1912.

do středního Tibetu, proti nimž Tibeťané povolali na pomoc mandžuské císaře Číny. Nezamýšleným, leč nevyhnutelným důsledkem bylo, že Tibet upadl do závislosti na říši Čching.

Tibeťané se ale domnívali, že vztah mezi nimi a dynastií Čching by měl být chápán jako vztah mezi dalajlamou a panujícím císařem. Z tibetského pohledu nešlo o politické uspořádání, ale spíše o duchovní poměr, v němž tibetský hodnostář vystupoval v roli lamy a čínský císař v roli patrona. Tedy podobný vztah, jaký existoval mezi Rolpā Dordžem, vysokým lamou, majícím blízko k sedmému dalajlamovi, a tehdejším císařem, jemuž poskytoval duchovní vedení. (Císař a dalajlama se nikdy nesetkali osobně, ale jen skrze prostředníky.)

Pochopit, jak tento vztah lama-patron funguje z tibetského hlediska, je zásadní, máme-li porozumět, jak Tibeťané chápou to, co na první pohled vypadá jako naprosto zřejmé předání suverenity Číňanům, nejprve za dynastie Jüan a poté Čching. Přitom je podstatné si uvědomit, že buddhismus je od prvopočátku náboženstvím odříkání. Uchovávali a šířili ho svobodní muži a později také ženy, žijící v lesních komunitách mimo „civilizaci“. Buddha stanovil, že jeho následovníci mají být žebráky, kteří si chléb vyžebrají, spíše než aby si jej pekli. To znamená, že jejich přežití záviselo na druhých. Jak se náboženství šířilo a rozvíjela se tradice společného života v klášterech, vznikla potřeba rozsáhlého patronátu. Toho se měly chopit panovnické rodiny, které nahlédly pravdu Buddhova učení. Ale jestliže *sangha* neboli buddhistická obec co do materiálních potřeb závisela na svém patronovi, rozumělo se samo sebou, že patron naopak potřeboval *sanghu*, aby dosáhl duchovního blaha. A jelikož podle buddhistické analýzy má spirituální blaho přednost před hmotným blahobytem, stála *sangha* alespoň v teorii nad královskou dynastií, jakkoli samozřejmě nemohla existovat bez její ochrany.

Jestliže dnes klade čínská vláda důraz na historická pouta mezi Čínou a Tibetem a vyvozuje z nich, že Tibet je odedávna „neoddělitelnou součástí“ Číny, jedná se jen o politické uspořádání, podle nějž císař mimo jiné v Tibetu umísťoval vojenské jednotky. Zcela se tím pomíjí duchovní dimenze, která má pro Tibeťany daleko větší význam.

Z tohoto pohledu by mohli být mniši z kláštera Bathang, když povstali roku 1905 proti Číňanům, obviněni, že když se postavili do čela zuřivého krveprolití, nedodrželi svou část dohody. Líčení ukrutností, jichž se dopustili, je ve skutečnosti tak groteskní, až se zdá pravděpodobné, že jde o nadsázku. Rozličné zdroje se ale shodují natolik, že tuto verzi nepřipouštějí.

Povstání nesměřovalo jen proti Číňanům, ale i proti malé misii dvou francouzských římskokatolických kněží. Oba byli i se všemi svými tibetskými

konvertity zavraždění. Nepokoje se následně rozšířily do sousedních končin, kde se nacházela malá čínsko-tibetská obchodní stanice. V ní pobývala další misionářská komunita, vedená dvěma francouzskými kněžími. Spolu s jejím „pohostinným a úctyhodným“ představeným se tam tehdy nacházel renomovaný skotský botanik a „lovec rostlin“ George Forrest.<sup>7</sup>

Když se dozvěděli, že sousední čínská posádka byla „vyvražděna skoro do posledního muže“, dali se tři cizinci se skupinou konvertitů za svitu měsíce na útěk. Příštího dne byl jeden z kněží zastřelen, „provrtán otrávenými šípy... a Tibeťané se okamžitě přihnali a dorazili ho svými obrovskými obouručnými meči“. Zbytek „malé výpravy, čítající asi osmdesát mužů, byl jeden po druhém postřílen nebo zajat; uniklo jen čtrnáct z nich“. Málem se podařilo utéci i otci Dubernardovi, druhému knězi. Banda asi třiceti špinavých mnichů ho

„srazila k zemi v jakési jeskyni.<sup>8</sup> Mučitelé mu zlámali obě ruce nad a pod lokty, svázali je za zády a taktó ho donutili jít zpět ke ztemnělému sídlu [misi]. Tam ho přivázali a podrobili nejukrutnějšímu mučení; vytrhli mu jazyk a vypíchli oči, usekli nos a uši. V tomto strašlivém stavu zůstal tři dny, přičemž mu trýznitelé každý den utínali články prstů na rukou a nohou. Po smrti s ním naložili stejně jako s druhým knězem; části jejich těl rozeslali různým lamaseriím v oblasti, zatímco obě hlavy nabodli na oštěpy nad městskou lamaserií.“

Lidé odpovědní za katolickou misi se domnívali, že k těmto hrůzám dal příkaz osobně dalajlama. Vzhledem k tomu, co víme o postoji Velkého třináctého k trestu smrti a mučení, je to krajně nepravděpodobné. Za jistých okolností akceptoval trest smrti jako nevyhnutelný, ale v jednom z nejstarších dekretů jej vyhradil pouze pro zločin velezrady.<sup>9</sup> Mučení zakázal. Povolil pouze bičování, ale dával přednost, bylo-li to možné, nápravné spravedlnosti. Při jedné příležitosti nařídil provinilému úředníkovi, aby nasázel tisíc vrb, jindy rozkázal, aby provinivší se skupina opravila kus silnice.

O čem tedy vypovídá zničení katolické misie a pokus zabít Forresta? Zaprvé, že kláštery si často samy stanovovaly zákony. A zadruhé, že naše představa předkomunistického Tibetu jako země, kde mniši poklidně meditují v mystické odloučenosti svých horských obydlí, je mylná. Mnišská vzpoura ale také názorně ukazuje, že Tibeťané ostře odmítali jakékoli vnější vměšování, ať již pocházelo od misionářů, kteří chtěli kázat evangelium, nebo od Číňanů, kteří je chtěli „zpacifikovat“. Každý vetřelec narazil na odpor. Hlavním motivem byla ochrana buddhistické nauky, o jejíž osud se obávali (oprávněně, jak se

mělo ukázat), pokud vpustí nebuddhistické cizince do země. Je pravda, že když přišli v 18. století do Lhasy první křesťanští misionáři, byli vřele přijati. Jejich osobní morálka a upřímný zájem o buddhismus jim zajišťovaly pověst významných duchovních hledačů. Teprve postupně si sangha uvědomila, že navzdory jejich přátelskému chování, vyspělé kultuře a pochopení pro chudé nemají tito cizinci pouze zájem porozumět buddhismu, ale ve skutečnosti ho chtějí zničit pomocí konverzí.

V Bathangu potkal podobný osud jako misionáře čínského ambana čili správce.<sup>10</sup> Mniši z blízkého kláštera ho zajali, stáhli z kůže, kterou nacpali trávou, a triumfálně s ní chodili po městě. Tuto odpornou figurínu pak nejprve použili při rituálním zahánění zla a poté jako střelecký cíl v klášteře, aby ji nakonec rozduplici.

Když do oblasti dorazil generál císařovny vdovy, neprodleně zahájil odvetné represálie se záměrem vzbudit u Tibeťanů hrůzu. Okamžitě nařídil, aby byli tři zajatci vloženi do kotle se „studenou vodou, s připoutanýma rukama a nohama, ale s podepřenou hlavou“. Poté nechal „pod kotlem zapálit oheň a pomalu přivést vodu do varu“. Další vězně nechal „polít olejem a upálit zaživa. Jiným rozkázal usekat ruce a poslat je zpět jako varování těm, od kterých přišli. Ještě jiní byli za ruce a nohy přivázáni mezi jaky ... a roztrháni na kusy.“

Generál Čao oznámil obyvatelstvu, že od nynějška se mají považovat za poddané císaře dynastie Čching. Současně nařídil, že mají nejen nosit čínský oblek, ale že muži budou nosit nenáviděný mandžuský cop místo svého tradičního khamského účesu. Ten, často švihácky ozdobený prameny rudě nabarvené vlny, z nich činil bytosti „podobné živoucím démonům“, jak se generál vyjádřil. Přítomnost Čaa, jemuž se záhy začalo říkat „řezník“,<sup>11</sup> způsobila podle Forresta „ještě větší zmátek“.<sup>12</sup> Trvalo skoro rok, během něhož Číňané napáchali mnoho dalších zvěstev, než si Čao vynutil mír. Po celou tu dobu obléhal 3000 mnichů v klášteře Čhadeng Samphelling, kteří bojovali se zvláštní zuřivostí. Když se nakonec vyhladovělí vzdali, bez jakýchkoli výčitek svědomí je nechal do jednoho popraviti.

Kupodivu měl Čao mezi místní populací i spojence. Podle jednoho ze svědků přiváděli Tibeťané, „ve snaze zalíbit se Číňanům“,<sup>13</sup> spoustu svých krajanů, aby byli popraveni. „Hlavy padají každý den a na ulicích Bathangu jich leží tolik, že psi mají hody. Nikdo se jich neodvážá dotknout nebo je pohřbít ze strachu, že bude považován za přítele mrtvých a bude na ním vyneseno rozsudek smrti.“

V době, kdy Čao dokončil svou „pacifikaci“ Khamu, opustil dalajlama svého neochotného hostitele v Urze a přemístil se do Kumbumského kláštera ležícího asi 800 km severně od Bathangu a okolí. Znepokojily ho zprávy o povstání

a zvláště zvěsti, že generál nechat podrazit boty svých vojáků stránkami z klášterních svatých knih. Kumbum byl pro Vzácného ochránce neobyčejně důležitý kvůli svému spojení s Congkchapou. Tento mnich založil reformovanou buddhistickou školu Gelug, k níž náleželi všichni dalajlamové. Kumbum byl a je nejvýznamnějším náboženským centrem oblasti Amdo. V době jeho největší slávy v něm žilo několik tisíc mnichů.

Podivuhodnou shodou okolností se onoho pozdního října 1906, kdy dorazil dalajlama, nacházeli v Kumbumu John Weston Brooke, anglický výzkumník, a další misionář reverend Ridley. Při popisu této události si povšimli, že před dalajlamovým průvodem šla jakási čínská banda, která „pokřikovala“ a při příchodu ke Kumbumu se „dábelsky pitvořila“, „... pět nebo šest mužů se kroutilo tak, že se to nepodobalo ani chůzi, ani běhu. Oblečení byli všelijak, hráli, jak se jim zamlouvalo a divně se kroutili“.<sup>14</sup> Za těmito hudebníky byla v téže nepořádku nesena císařská standarda. Za nimi jeli na hrubých a bujných ponících tibetští utečenci, „oblečení v nádherných dlouhých žlutých pláštích a podivných kloboucích z pozlaceného dřeva... Náhle“, pokračují svědkové „se z davu oddělil „důstojně vypadající Tibeťan a vykřikl na přihlížející koutou“. Angličané slezli ze svých poníků, ale „více odmítli udělat, takže Tibeťan přenechal Číňanům, aby nám domluvili, ale ti se jen lhostejně smáli a říkali hrubosti“.

Vzácný ochránce posléze přijal Ridleyho a Brooka v audienci, ale Angličané ji sotva mohli považovat za úspěch. Ukázalo se naprosto nemožné ho přesvědčit, že Angličané jsou – podle Ridleyho – „laskaví lidé“<sup>15</sup> a ještě méně, že „když přijede do Indie, setká se s nimi a naučí se je znát, nebude mu vadit, že přišli do jeho země“. Naopak Brook tvrdí, že „nikdy neviděl tak tvrdou, bezvýraznou tvář jako u dalajlamy“.

To se zdá nespravedlivé. Nedalo se od Vzácného ochránce očekávat, že bude překypovat vlídností vůči dvěma Angličanům, kteří hájili nepřítele, jenž ho připravil o trůn. Mimoto máme svědectví několika jiných Evropanů, kteří potvrzují, že Velký třináctý nebyl rozhodně zcela chladný člověk. V pozdějších letech uzavřel neobvyklé přátelství s britským policejním důstojníkem pro Sikkim sirem Charlesem Bellem. Ten připouští, že se dalajlama zpravidla vyznačoval tvrdým výrazem, ale píše, že kdykoli se setkali, objevil se na jeho tváři „přátelský úsměv“.<sup>16</sup>

Dalajlama se zdržel v Kumbumu více než jeden rok. A jako kdyby nestačily děsivé zprávy z jihu o Čaoových nájezdnicích dupajících po svatých textech, musel se Velký třináctý potýkat také s nedostatkem kázně v samotné mnišské komunitě v Kumbumu. Dozvídáme se, že „mnozí mniši podlehli pití, kouření a hrám“.<sup>17</sup> Předsevzal si proto obnovit respekt k *vinaje*, etickému řádu, jenž

řídí duchovní i správní život sanghy. V dalajlamově přítomnosti ožila rovněž akademická stránka klášterního života v Kumbumu, protože Velký třináctý věnoval zvláštní pozornost zdatnosti mnichů v učených diskusích. Patrně přitom narážel na odpor, poněvadž pro kláštery bylo typické, že se tvrdě bránily jakýmkoli zásahům zvenčí, ať již přicházely od kohokoliv. Ale prestiž a osobní magnetismus tibetského vůdce byly tak veliké, že měl i v této záležitosti úspěch, aniž si své hostitele zneprátelel. Požíval vskutku tak mimořádné úcty, že po všechny dny svého pobytu v Kumbumu přijímal bezpočet poutníků zblízka i zdáli, kteří toužili po setkání s ním. Žehnal často tisícíhlavým davům, zatímco mnichům, kteří ho navštívili, poskytoval duchovní ponaučení a zasvěcení a mnoho set z nich vysvětil. Je sice pravda, že někteří kumbumští úředníci žehrali na vysoké náklady spojené s jeho vydržováním, avšak po celou dobu svého pobytu v Kumbumu se Velký třináctý těšil nejvyšší úctě místních lidí.

A tak se snad nevyznačoval dalajlamův pobyt v této největší náboženské instituci provincie Amdo jen chmurami a starostmi. Je rozhodně povzbudivé, když si představíme, že si přinejmenším trochu odpočinul od mnoha těžkostí, když se onoho krásného jarního dne vypravil na pouť ke klášteru Šardzong a cestou zpět se zastavil, aby požehnal malé vsi Tagccher.

## *Mystik a prorok: regentství ustaveno*



Úředníci Velkého třináctého pečlivě zaznamenali jeho slib, že se jednoho dne do Tagccheru vrátí, a pak na něj nepochybně naprosto zapomněli. Ale něco z přátelství s touto vesnicí přetrvalo, když byl ve středním věku Vzácný ochránce požádán, aby potvrdil identitu nového vtělení svého přítele Tagccher Rinpočeho, jenž právě zemřel. To také učinil a chlapec poté vstoupil do kláštera Šardzong. Doba, jež uplynula mezi návštěvou Velkého třináctého v Tagccheru v roce 1907 a jeho znovuzrozením tamtéž v roce 1935, byla však tak nabitá událostmi, že příliš nepřekvapuje, že až dlouho poté si někdo povšiml významu jeho slibu, že se vrátí.

Podobně trvalo mnoho let, než si někdo uvědomil význam dalšího zdánlivě bezvýznamného skutku Velkého třináctého. Během dvacátých let probíhaly opravy východního křídla paláce Potála, velkolepého vládního sídla s tisíci místnostmi a hlavní dalajlamovy rezidence. Velký třináctý dal tehdy pokyn, aby byl na zeď schodiště, vedoucího na severní stranu západní komnaty v horním patře, namalován modrý pták. Dále přikázal, aby na východní zeď namalovali bílého draka.<sup>18</sup> Mnozí byli prý z těchto pokynů zmateni, protože neexistovala žádná písemná ani ikonografická instrukce pro taková vyobrazení v těchto místech. Veškeré typy výzdoby a jejich rozmístění podléhaly přísnému řádu, třebaže není pochyb o tom, že dalajlamova autorita je mohla změnit. Modrý pták představoval rok (rok vodního ptáka), v němž Velký třináctý opustí tento svět (1933). Bílý drak naznačoval rok železného draka (1940), kdy bude uveden na trůn jeho nástupce.

Je pozoruhodné, že vysocí lamové někdy poskytnou podrobnosti o své smrti a příštím vtělení včetně toho, kdy a kde se opět narodí. Příležitostně jsou velcí mistři schopni uvést nejen jméno dítěte, do něhož se přelije proud jejich vědomí, ale i jména jeho rodičů. Ale takové detaily se zpravidla vyjeví až po intenzivním pátrání, zatímco v tomto případě vypadá výběr vyobrazení pro Potálu spontánněji.

Kromě toho naznačil Velký třináctý už jen nepatrnými náznaky svůj záměr opustit se svým duchem pozemskou existenci. Normálně se předpokládá, že jsou vysocí lamové v tomto ohledu sdílnější. Ale jediné další znamení, jež Velký třináctý ráčil udělit, spočívalo v nedávném pozvání nepálského fotografa působícího ve Lhase, aby pořídil jeho portrét, v čemž někteří spatřovali významné gesto. Jeho odchod proto způsobil ohromný šok jak v jeho okolí, tak mezi všemi Tibeťany. Dalajlama odešel tak náhle, že se dokonce šeptalo o nekalém skutku.\*

Fotograf pořídil jeho portrét v listopadu 1933 v paláci Norbulingka. Po několika málo týdnech dostal Vzácny ochránce kašel, ale pracoval dál jako obvykle. Když se celý týden jeho stav nezlepšil, Velký třináctý musel vynechat veřejné slyšení stanovené na 12. prosince ve vyšší tantrické koleji. Tou dobou už měl vysokou horečku. Dne 16. prosince porušil Vzácny ochránce svůj zvyk napsat ráno dopis a posadil se nejprve do křesla a poté si lehl. Večer odmítl dvě lžíce polévky, které si normálně dával před spaním.

Někdy po desáté večerní spustil lord komoří poplach. Svolal služebnictvo a nařídil, aby povolali tři nejvýznamnější členy dvora včetně hlavního sekretáře a pokladníka. Všichni byli překvapeni nečekanými potížemi Vzácného ochránce, jelikož až do této chvíle netušili, že by byl nemocen. Po příchodu se okamžitě vrhli na zem, jak velí zvyk, je-li dalajlama nemocen, prosíce ho, aby setrval ve své tělesné schránce. Věřící se, že záleží na jeho rozhodnutí, jak a kdy zemře.

O hodinu později byl dán příkaz přivést věštce Náchunga – státní orákulum a vládního zprostředkovatele nadpřirozené rady a podpory. Médium se přihnal tak rychle, že se podle jedné zprávy nestačilo ani náležitě obléci. Okamžitě upadlo do transu, v němž nařídilo podat dalajlamovi lék. Zdá se, že jej dalajlama odmítl, ale médium mu jej vnutilo.<sup>19</sup>

Když se Náchung probral z transu, lékař Vzácného ochránce připustil, že „sedmnáct hrdinů pro boj s nachlazením“, které orákulum přivolalo, je až příliš silných pro současný dalajlamův stav, který se – jakoby na potvrzení těchto slov – okamžitě zhoršil. O poledni následujícího dne upadl do bezvědomí.

\* Je pozoruhodné, že podobný názor pronikl na první stranu *Daily Illini*, studentského časopisu univerzity v Illinois ze dne 20. prosince 1933. Historika patrně pochází z britského zdroje.



Nyní byla vpuštěna deputace vysokých lamů, jež ho úpěnlivě prosila, aby setrval ve svém těle. Otevřel však jen krátce oči a někdy kolem půl sedmé ráno vydechl naposledy.

Většina lidí se dozví o dalajlamově smrti tak, že na střeše paláce Potála a blízkého kláštera Sera se rozhoří máslové lampy. Je zapotřebí mnoha dnů, než zpráva pronikne až do nejvzdálenějších končin Tibetu. Mezitím je úkolem vlády jmenovat regenta, který se postará o přímý kurs státní lodi, dokud nebude nalezen nový dalajlama a vzdělán do té míry, aby byl schopen převzít vládu. Velký třináctý soustředil do svých rukou velkou moc a intenzivně zasahoval do všech aspektů duchovního i světského života v Tibetu. Zdá se proto na první pohled překvapivé, že se více nezabýval svým nástupnictvím. Dokonce by se dalo tvrdit, že tato nedbalost byla projevem jisté megalomanie. Oddaný věřící by jednoduše namítl, že dalajlama, předvídající budoucí věci, pouze na krátký čas odvolal ze světa svého ducha, aby omládl a zesílil, až se vrátí a bude se muset potýkat s hrozbami, které zemi očekávaly.

Kromě toho dalajlama sepsal závěť jakožto průvodce pro ty, kteří ponесou odpovědnost za výběr regenta a budou pečovat o blaho tibetského lidu, dokud nedospěje jeho nástupce. Testament vyniká jasnozřivostí. Jakkoli se Velký třináctý mohl jevit v izolaci od světových událostí, dobře rozuměl základním tendencím doby. Jasně chápal, jakým nebezpečím pro svobodné pěstování náboženství je komunismus. Navzdory zásadním pochybnostem klášterů, které odmítaly představu stálé armády (v případě potřeby zajistily ozbrojené mnichy), trval na tom, že Tibet potřebuje silné a nezávislé vojenské uspořádání:

Jestliže nemůžeme chránit naši vlastní zemi, stane se to, že dalajlamové a pančhenlamové, (...) nositelé víry, skvělí převtělenci, budou zdoláni a ponecháni beze jména. Pokud jde o kláštery a mnichy a mnišky, jejich půda a majetky budou zničeny. (...) Státní úředníci, duchovní i světští, shledají svou půdu obsazenou a své majetky zkonfiskované a z nich samých budou služebníci nepřítelů, nebo se budou potulovat po kraji, jako to dělají žebráci. Všechny bytosti klesnou do velikého utrpení a neodolatelného strachu, dny a noci se budou vléci v utrpení.<sup>20</sup>

Ale jeho slova narazila na hluché uši a během několika dní se rozhořel zuřivý boj o moc.

Zpravidla je regent vybírán z vysokých lamů čtyř konkrétních klášterů, ale z rozhodnutí Velkého třináctého byl jeden z nich zničen kvůli zradě během nedávné okupace Lhasy Číňany. Navíc každý ze tří nejmocnějších mužů

v Tibetu v době smrti Velkého třináctého měl tak silné postavení, aby uchvátil moc na úkor klášterů. Jednalo se o komořího Künphellu, bývalého vrchního vojenského velitele Ccharonga a ctižadostivého aristokrata Lungšara usilujícího o reformy, jenž byl Ccharongovým nesmiřitelným nepřítelem. Hlavní ministr, ultrakonzervativní, ale slabý Langdün, mezi nejmocnější nepatřil. Byla tu však ještě jedna instituce silnější než oni tři muži: spojený vliv tří velkých klášterů v oblasti Lhasy – Gandänu, Däpungu a Sery, známých také jako Tři trůny. V té době se však Ccharong nacházel mimo Lhasu a protože se nechtěl zapojit do pŕůtky, nehrál v následujících událostech žádnou roli.

Vypukl tudíž přímý konflikt mezi Künphellou a Lungšarem, přičemž poslední slovo mělo připadnout Třem trůnům. Lungšarovou hlavní zbraní byla jeho zásadní odmítavost vůči myšlence nezávislé armády. Zprvu se však zdálo, že Künphellova pozice je neotřesitelná. V posledních letech dalajlamova života požíval jeho nejvyšší důvěry a po několik málo dní poté, co Vzácný ochránce „stáhl svého ducha“, se zdálo, že většina Tibeťanů předpokládá, že regentem se stane právě on. Velký třináctý mu jako svému hlavnímu důvěrníkovi svěřil každodenní správu dvora a navíc byl Künphella de facto vrchním velitelem dalajlamovy osobní stráže, kterou tibetský vůdce vytvořil teprve před několika málo lety.

Když Künphella dělal nábor do této ozbrojené jednotky, zaměřil se výhradně na nižší šlechtu. Domníval se, že jako lidé s lepším vzděláním, než má prostý lid, budou také lepšími vojáky. Künphella se postaral o to, aby byli dobře živeni a nosili speciálně ušité uniformy, přičemž z vlastní kapsy platil zlatem vyšívané insignie a uniformy pro důstojníky osobně objednával v Kalkatě. Důstojníci, kteří do jednoho patřili k aristokracii, prošli dokonce kulometným výcvikem v britské posádce, jež dosud sídlila v Gjance. Předpokládalo se najisto, že po dalajlamově smrti Künphella tuto svou výhodu využije. Ale ze zcela neznámých důvodů tak neučinil. Snad předpokládal, že jeho jmenování regentem je jistá věc.

Lungšar tuto nečinnost okamžitě využil.

Ze všech hodnostářů poslední dalajlamovy vlády znal nejlépe svět, protože podnikl řadu cest mimo Tibet. Když Velký třináctý navrhl, aby bylo pět synů nižší šlechty vysláno do anglických škol, provázal je Lungšar. Poté navštívil několik evropských zemí, všímaje si bedlivě jejich politických systémů. Zdá se, že největší dojem na něj udělal způsob, jakým se Británie dokázala vyhnout násilným revolucím proti monarchii, které v 19. století charakterizovaly Evropu. Po návratu do Tibetu začal tudíž získávat podporu pro takové ústavní

uspořádání, v jehož rámci by některé světské pravomoci dalajlamy přešly na světský orgán, zorganizovaný podle demokratických zásad.

Ale jestliže Lungšar sympatizoval s vládou opírající se o lidové hlasování, uchyloval se k metodám typicky machiavellistickým. Když se Národní shromáždění začalo zabývat otázkou Künphellovy viny za nečekanou smrt Vzácného ochránce, Lungšar chytře využil příležitost, aby vyvolal vzpuru mezi dalajlamovou tělesnou stráží.

Posléze nebylo proti někdejšímu komořímu vzneseno obvinění z vraždy, ale pouze z toho, že neinformoval Národní shromáždění o dalajlamově zdravotním stavu. Byl zbaven úřadu a veškerého majetku a vykázán do vzdálené oblasti daleko za hlavním městem.

Po odstranění Künphelly vystoupili Lungšar a jeho stoupenci s tvrzením, že regenta jmenuje rada, složená ze stávajícího prvního ministra a dvou dalších úředníků – jednoho mnišského a jednoho laického, jímž byl sám Lungšar. Národní shromáždění však ovládali opati Tří trůnů. Třebaže Lungšarovy návrhy měly značnou podporu mezi pokrokovějšími aristokraty, konzervativní frakce stála na straně náboženských autorit. Vznikl patový stav, jenž byl ve skutečnosti vítězstvím konzervativců, jelikož rozhodnutí muselo být nutně svěřeno bohům. Otázku, kdo bude jmenován budoucím regentem, vyřeší věštba, přičemž všichni kandidáti vzejdou z vůdčích postav klášterů.

Konala se velká náboženská slavnost, jíž se účastnilo několik set členů vlády. Předsedajícím byl bývalý opat kláštera Gandän. Ze tří možností padla volba na nejmladšího, teprve čtyřiatvacetiletého Radeng Rinpočeho.

Ze všech kandidátů byl nepochybně tím nejcharizmatičtější. Narodil se do chudé rodiny v centrálním Tibetu, přičemž vykazoval známky mimořádných schopností. Tvrdí se, že když se ve věku asi pěti let tento malý zázrak rozzlobil na svou starší sestru, dupl pravou nohou takovou silou, že otiskl stopu do skály, na které právě stál.<sup>21</sup> Druhé znamení mimořádného ducha nastalo krátce poté, když mu matka přikázala, aby dohlédl na hrnec s *thugpou* (nudlovou polévkou), zatímco šla podojit krávu. Za chvíli chlapec přiběhl a oznamoval, že polévka vzkypěla, takže musel hrnec přikrýt. Když se vrátila, zjistila, že si vytáhl z boty tkaničku a podvázal jí ouško hliněné nádoby. Potřetí projevil své duchovní určení, když zatloukl dřevěný kolík do tvrdé skály. Vysvětlil, že k němu musel přivázat svého koně, ačkoli rodina žádného nevladnila. Muselo to být znamení, protože koně vlastnila pouze aristokracie a vysoce postavení lamové. Samotný Velký třináctý posléze rozpoznal v chlapci autentické převtělení jednoho ze svých předních učitelů.